

ВНЗ "НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ"

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРАЦІ І ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Суспільно-науковий проект
"Духовні цінності українського суспільства
у світлі співпраці суспільствознавства і богослов'я"
(2001-2020)

Цивілізаційні, економічно-правові та духовні чинники відродження та збереження людського потенціалу України: погляд суспільствознавства та богослов'я

XIX
ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Київ 2020

УДК 082+2+3
ББК 60+86
Ц 57

Розповсюдження та тиражування
без офіційного дозволу
ВНЗ "Національна академія
управління" заборонено

Рекомендовано до друку Вченою радою
ВНЗ «Національної академії управління» (протокол № 8 від 22.12.2020 р.) і
Вченою радою «Науково-дослідного інституту праці і зайнятості
населення Міністерства соціальної політики України і НАН України
(протокол № 11 від 26.11.2020 р.)

Редакційна колегія:

Єрохін С.А., д.е.н., професор
Баранівський В.Ф., д.філос.н., професор
Штулер І.Ю., д.е.н., професор
Єрмошенко М. М., д.е.н., професор
Ільчук Л. І., к.політ.н., доцент
Цаплюк І.В., начальник редакційно-видавничого відділу видавництва "Національної академії управління"

Відповідальний за випуск: Баранівський В.Ф.

Упорядник: Цаплюк І.В.

Ц 57 **Цивілізаційні, економічно-правові та духовні чинники відродження та збереження людського потенціалу України: погляд суспільствознавства та богослов'я:** Матеріали XIX всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: ВНЗ "Національна академія управління", 2020. – 76 с.
ISBN 978-617-7386-32-1

У збірці представлені матеріали учасників XIX всеукраїнської науково-практичної конференції **"Цивілізаційні, економічно-правові та духовні чинники відродження та збереження людського потенціалу України: погляд суспільствознавства та богослов'я"**, проведеної 29 жовтня 2020 р. у рамках суспільно-наукового проекту "Духовні цінності українського суспільства у світлі співпраці суспільствознавства і богослов'я". Організатори конференції: ВНЗ "Національна академія управління", Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України.

ISBN 978-617-7386-32-1

© «Національна академія управління», 2020

ЗМІСТ

Пленарне засідання

Баранівський В.Ф. Збереження людського потенціалу як основна мета і головний чинник розвитку українського суспільства	5
Саух П.Ю. Духовний чинник як життєдайна основа сталого розвитку людини. Проблеми та шляхи їх вирішення	8
Ільчук Л.І. Соціальне інвестування в громаду як основа збереження людського капіталу: сутність; характеристики; принципи; форми; напрями	14
Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Урбанський М.В., Кутузов В.А. Демографічна безпека як важлива складова національної безпеки України	23
Пилипенко О.Є. Сучасна демографічна ситуація в Україні: нові виклики	25
Михайлов В.С., Єфімова В.В. Людський потенціал як інтегральна характеристика життєдіяльності суспільства	30

СЕКЦІЯ 1

Духовні (релігійні), правові, військові аспекти зміцнення людського потенціалу України

Протоєрей Шепетяк О. Принципи католицької соціальної доктрини як невід'ємна складова гуманної економіки	33
Шевчук О.В., Дєточка О.Д. Людський потенціал України та комплектування її Збройних Сил особовим складом в умовах агресії з боку Російської Федерації	38
Ворощук О. Законодавче врегулювання державно-релігійних відносин у процесі інституалізації військового духовенства (капеланської служби) Збройних сил України	41
Коваль І.А. Професор Василь Баранівський про духовність особистості та соціальний механізм її розвитку	43

Маевская Л.Б. Идеи Ибн Таймии (1263-1328) и их влияние на идеологию современных радикально-экстремистских организаций	47
Гордієнко М.Г. Принципи утилітаризму в постсекулярну добу	51
Мухаммад Ага Хайсам. Роль продукции "стандарта халяль" в развитии туристического бизнеса в Украине	56

СЕКЦІЯ 2

Економічні, психологічні, гендерні аспекти зміцнення людського потенціалу України

Болюбах В. Вплив гендерних проблем на розвиток сучасної сім'ї	61
Мартиненко М.М. Міжнародний досвід боротьби з домашнім насильством як один з напрямків розвитку формування та використання людського потенціалу	64
Поляк Н.О. Розроблення системи показників та індикаторів для визначення стандартів безпеки та благополуччя дитини	67
Нікітіна І.В. Духовно-психологічна підтримка здобувачів вищої школи Національного університету харчових технологій	70
Лозниця С.А. Природа людини та соціокультурні чинники агресивності: тенденції і можливості	72

СЕКЦІЯ 1 ДУХОВНІ (РЕЛІГІЙНІ), ПРАВОВІ, ВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИ ЗМІЦНЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Протоєрей О. Шепетяк*

ПРИНЦИПИ КАТОЛИЦЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ГУМАННОЇ ЕКОНОМІКИ

Скерований до блага людини розвиток економіки вимагає не тільки вивчення її основних концепцій, а й цілей, до якої вона прямує. Чітко визначена ціль дає можливість оцінити якість економічної діяльності та доцільність економічних рішень. Єдиною ціллю, до якої скерована економіка, є спільне благо, тобто економіка покликана забезпечити всім максимально сприятливі умови, в яких люди почуватимуть себе щасливими. Якщо економіка забезпечує всім благо, тоді вона добра, якщо ні, тоді потрібно шукати інші методи ведення господарювання. Під спільним благом потрібно розуміти наявність таких економічних умов, при яких всі мають можливість реалізувати своє прагнення до щастя. Можливість працювати і самостійно обирати вид діяльності, доступність освіти, належний рівень медицини, демократичні інститути, система соціального захисту, стабільне страхування, безпека, можливість заощадження – все це є елементами спільного блага, досягнути яке покликана економіка.

Для того, щоби спільне благо могло бути досягнутим, необхідно дотримання базових принципів економічної діяльності, першим серед яких є субсидіарність. Відповідно до цього принципу всі економічні рішення повинні ухвалюватись на найнижчому рівні суб'єктів економічної діяльності. Суб'єкти вищого рівня не повинні втручатися в рішення і дії, які можуть

ухвалюватись і виконуватись без їхнього втручання. Напр., кожне підприємство може самостійно вирішити, яку продукцію і в якій кількості воно продукуватиме, а кожен громадянин може самостійно вирішити, яку спеціальність він хоче здобувати. Держава не повинна вказувати підприємствам, що і як продукувати, а громадянам, які спеціальності їм здобувати. Однак, завданням суб'єктів економічної діяльності вищого рівня є всіма можливими способами сприяти суб'єктам нижчого рівня реалізувати свої рішення. Держава повинна допомогти підприємцям виконати свої плани шляхом забезпечення свободи підприємницької діяльності, кредитування, правильною податковою політикою тощо, але в жодному разі не втручанням у діяльність підприємства. Так само, держава повинна дати можливість кожному громадянину отримувати бажану освіту і здобувати спеціальність, яку він для себе визначив. Яскравим прикладом порушення принципу субсидіарності був СРСР, в якому держава повністю контролювала діяльність усіх підприємств, не залишаючи ані найменшої свободи тим, хто безпосередньо управляв підприємствами. Якщо людина не ухвалює рішення самостійно, вона й не несе за них відповідальності. Це й стало згубним для радянської економіки.

Вперше поняття субсидіарності ввів католицький єпископ Майнцу (Німеччина) Вільгельм Іммануель фон Кеттелер (1811-1877), який першим в європейській економіці підняв питання соціальної етики, зосередив увагу уряду на проблеми робітників та бідних верств населення. В 1891 році Папа Лев XIII в енцикліці "Regum vovatum" підніс категорію субсидіарності до одного з базових принципів соціальної доктрини. Папа протиставляв субсидіарність крайнощам індивідуалізму та колективізму, і проголосив найприйнятнішою формою економічних відносин. Поряд з енциклікою Папи Лева XIII принцип субсидіарності ввійшов у низку документів. У 1787 році була ухвалена Конституція США, а в 1791 році США ратифікували десять поправок до Конституції, відомих під спільною назвою "Білль про права". Десята поправка до Конституції США вводить принцип субсидіарності як основу відносин федерального уряду і штатів: "Повноваження, що не передано цією Конституцією Сполученим Штатам і не заборонено нею окремим штатам, належать відповідно штатам або народів". У 1985 році в Європейському Союзі була ухвалена "Європейська хартія місцевого самоврядування", в якій на основі принципу субсидіарності владним структурам вищого рівня забороняється втручатися у діяльність владних установ нижчої ланки. В 1986 році цей принцип був підтверджений "Єдиним європейським актом", який розподіляв повноваження керівних структур ЄС та національних урядів у питаннях захисту навколишнього середови-

* священник Української Греко-Католицької Церкви, професор Київської Трьохсвятительської духовної семінарії, професор кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософських наук.

ща. На принципі субсидіарності основи також усі подальші документи ЄС. Визначено, що будь-яка дія керівних структур ЄС повинна керуватись двома принципами: ЄС може втрутитись у якусь країну, тільки коли є підстави; втручання не має перевищувати необхідність.

Цивілізована економічна діяльність неможлива без солідарності всіх суб'єктів економічної діяльності. Оскільки всі працюють задля досягнення однієї цілі – спільного блага, всі суб'єкти економічної діяльності повинні об'єднувати свої зусилля та допомагати одні одним. Принцип солідарності дозволяє зробити економіку шляхом до спільного щастя, а не тільки до збагачення.

Першою інституцією, яка звернула увагу на соціальні протиріччя та моральні проблеми, які виникали в умовах інтенсивного розвитку економіки, була Католицька Церква, яка вже у XIX столітті виразила свою реакцію в католицькій соціальній доктрині. Це – комплекс документів і декларацій, в яких Церква звернула увагу на морально-ціннісну сторону економічної діяльності, проблеми соціальної несправедливості, розшарування суспільства на багатих і бідних, соціального захисту, особливо найбільш незахищених верств населення (літні люди, інваліди, діти, вдови та інші). Церква бачить шляхи вирішення цих проблем у формуванні моральних засад економіки та суспільства. Принципи католицької соціальної доктрини стали взірцем не тільки для соціальних учень інших християнських конфесій, а й вплинули на національні законодавства та акти міжнародного права в соціальній царині. Тому католицька соціальна доктрина є не вузькоконфесійною концепцією, а вселюдським соціально-моральним здобутком.

Основи католицького соціального вчення заклав Папа Лев XIII в енцикліці "Rerum novarum" (Нові речі), в якій показав, що людство з розвитком економіки зустрілося з новими викликами, яких не знало досі. Індустриалізація та раціоналізація виробництва можуть розкрити свою добру сутність тільки тоді, коли будуть підпорядковані ідеалу спільного блага. Через 40 років після енцикліки Лева XIII Папа Пій XI видав енцикліку "Quadragesimo Anno" (Сорокаліття), в якій актуалізував і продовжив ідеї, викладені в Rerum novarum.

Після цієї енцикліки були видані низка інших, в яких Папи торкалися соціально-економічних питань, звертаючи увагу як на становище найменш захищених осіб в межах держави, так і на становище бідних народів, які опинилися на маргінесі соціально-економічних процесів. У 2005 році був виданий "Компендіум соціальної доктрини Церкви", в якому були зібрані багатолітні напрацювання в цій царині та висловлена позиція Церкви. Головними принципами, на яких ґрунтується католицьке соціальне вчення є

спільне благо, субсидіарність та солідарність. Саме ці поняття є визначальними для творення суспільства щасливих людей.

У 2015 році Папа Франциск видав енцикліку "Laudato si" (Хвала Тобі), в якій загострив увагу на проблемах екології та співвідношенні розвитку економіки і збереження навколишнього середовища. Завдяки цій енцикліці екологія стала невід'ємним сегментом католицької соціальної доктрини.

Подальший розвиток економіки невід'ємний від дотримання морально-ціннісних принципів, покликаних засобами економічного збагачення привести людину до щастя. Завданням економіки є робити світ кращим, а не знищити його. Тому моральні орієнтири необхідні для гуманної економіки. Інакше економіка ризикує за матеріальними благами не побачити людину.

Оскільки ціллю економіки є досягнення спільного блага, вона не може розвиватися поза мораллю. Аморальна економічна діяльність згубна для окремої людини, соціальних інститутів та людства в цілому. Проблеми застосування моральних норм в економіці вивчає окрема дисципліна – ділова етика або етика бізнесу, яка знаходиться на перетині моральної філософії, філософії економіки та економічної теорії. Розвиток економіки, науки і техніки, нарощування виробництва та збільшення товарно-грошового обміну змусило сучасність звернути особливу увагу на моральні та ціннісні складові економіки. Наскільки виправданою є гонитва за збагаченням? Чи існують ситуації, в яких варто відмовитись від певного виду діяльності, навіть якщо така відмова спричинить зменшення прибутків? Чи може людина і природа розцінюватися виключно як ресурс економічної діяльності? Чи допустимі суто ділові відносини між бізнес-партнерами? Всі ці питання стали предметом ділової етики, в якій виокремились декілька базових тем:

Проблема екології: Сучасні масштаби виробництва завдають шкоди навколишньому середовищу. Врятувати природу від руйнування людською діяльністю можна виключно високоморальною екологічною свідомістю.

Проблема міжлюдських відносин: Швидкий розвиток бізнесу та шалений темп життя сучасної людини формує образ іншої людини не як цілі економічної діяльності, а лишень засобу для досягнення власної вигоди. Моральний підхід до економіки вимагає бачити в діловому партнері, найманому працівнику чи роботодавцю передовсім людину з її відчуттями, прагненнями, болями і природним бажанням щастя.

Проблема соціального захисту: Сучасна економіка дає людині, яка працює, можливість забезпечувати себе і своїх рідних необхідними благами. Однак, втрата працездатності (через вік чи нещасний випадок) припиняє активну економічну діяльність. Люди, які втратили працездатність, не

повинні опинитися поза межею бідності та увагою суспільства. Моральним обов'язком держави, підприємств та працівників є подбати про соціальний захист тих, які втратили можливість працювати.

Проблема цінностей: Розвиток економіки та можливість збагачуватись заповнили сучасну людину. Якщо у країнах із розвиненою економікою оп'яніння матеріальним достатком відійшло в минуле, то у країнах із перехідною економікою, які тільки рухаються до ефективної економічної моделі, спостерігається ціннісний зсув, при якому гроші проголошуються єдиною цінністю, задля якої варто жити і працювати. Захоплення матеріальним збагаченням збіднює людську культуру, позбавляючи людину можливості побачити справжні цінності. В цих умовах вкрай необхідним є морально-ціннісне виховання в сім'ях та закладах освіти.

Першою інституцією, яка звернула увагу на соціальні протиріччя та моральні проблеми, які виникали в умовах інтенсивного розвитку економіки, була Католицька Церква, яка вже у XIX столітті виразила свою реакцію в католицькій соціальній доктрині. Це – комплекс документів і декларацій, в яких Церква звернула увагу на морально-ціннісну сторону економічної діяльності, проблеми соціальної несправедливості, розшарування суспільства на багатих і бідних, соціального захисту, особливо найбільш незахищених верств населення (літні люди, інваліди, діти, вдови та інші). Церква бачить шляхи вирішення цих проблем у формуванні моральних засад економіки та суспільства. Принципи католицької соціальної доктрини стали взірцем не тільки для соціальних учень інших християнських конфесій, а й вплинули на національні законодавства та акти міжнародного права в соціальній царині. Тому католицька соціальна доктрина є не вузькоконфесійною концепцією, а вселюдським соціально-моральним здобутком.

Основи католицького соціального вчення заклав Папа Лев XIII в енцикліці "Rerum novarum" (Нові речі), в якій показав, що людство з розвитком економіки зустрілося з новими викликами, яких не знало досі. Індустриалізація та раціоналізація виробництва можуть розкрити свою добру сутність тільки тоді, коли будуть підпорядковані ідеалу спільного блага. Через 40 років після енцикліки Лева XIII Папа Пій XI видав енцикліку "Quadragesimo Anno" (Сорокаліття), в якій актуалізував і продовжив ідеї, викладені в Rerum novarum.

Після цієї енцикліки були видані низка інших, в яких Папи торкалися соціально-економічних питань, звертаючи увагу як на становище найменш захищених осіб в межах держави, так і на становище бідних народів, які опинилися на маргінесі соціально-економічних процесів. У 2005 році був виданий "Компендіум соціальної доктрини Церкви", в якому були зібрані

багатолітні напрацювання в цій царині та висловлена позиція Церкви. Головними принципами, на яких ґрунтується католицьке соціальне вчення є спільне благо, субсидіарність та солідарність. Саме ці поняття є визначальними для творення суспільства щасливих людей.

У 2015 році Папа Франциск видав енцикліку "Laudato si'" (Хвала Тобі), в якій загострив увагу на проблемах екології та співвідношенні розвитку економіки і збереження навколишнього середовища. Завдяки цій енцикліці екологія стала невід'ємним сегментом католицької соціальної доктрини.

Подальший розвиток економіки невід'ємний від дотримання морально-ціннісних принципів, покликаних засобами економічного збагачення привести людину до щастя. Завданням економіки є робити світ кращим, а не знищити його. Тому моральні орієнтири необхідні для гуманної економіки. Інакше економіка ризикує за матеріальними благами не побачити людину.

1. Гаврилишин, Богдан. До ефективних суспільств. Дороговкази в майбутнє. Київ: Пульсари, 2013.
2. Маркс, Райнгард. Капітал. Київ: Темпора, 2013.
3. Катехизм Католицької Церкви. Синод Української Греко-Католицької Церкви, 2002.
4. Христос – наша Пасха. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви. Львів: Свічадо, 2012.

О.В. Шевчук*, О.Д. Дєточка**

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ТА КОМПЛЕКТУВАННЯ ЇЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ ОСОБОВИМ СКЛАДОМ В УМОВАХ АГРЕСІЇ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

В умовах військової агресії Російської Федерації проти України особливої актуальності набуває питання якості комплектування Збройних Сил України (далі – ЗС України) особовим складом. Історія війн та воєнних конфліктів минулого яскраво вказує на визначну роль на полі бою саме "людського" чинника. Це положення здавна знайшло своє відображення у відповідній військово-теоретичній думці. Сучасні західні експерти, зокрема К.Доннеллі та Д.Грін, у своїх працях підкреслюють, що "ефективність

* начальник науково-дослідного відділу Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України;

** начальник науково-дослідної лабораторії Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України.